

SERRA D'OR

746

FEBRER 2022

• 6,25 €

Pepa Plana pallasa inquieta i tossuda

Jordi Jané

100 ANYS DE L'«ULISSES» DE JOYCE

Entrevista a Joaquim Mallafrè

Maria Eugènia Perea Virgili

Els primers cent anys d'«Ulisses»

Víctor Aldea

L'«Ulisses» de Joaquim Mallafrè

Eduardo Suárez Fernández-Miranda

Article d'un impostor

Maiol Roger

Czesław Miłosz,

versos travessant fronteres

Fèlix Edo Tena

Joel Joan i la constel·lació Cat70

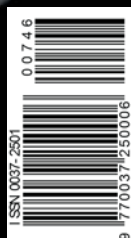
Araceli Bruch Pla

Toni Albà, director de «8 de Notícies»

Joan Millaret Valls

Llibres per a infants i adolescents

Teresa Mañà

Ildefons Cerdà

i el naixement de l'arbre de carrer. Els antecedents

per Josep Gordi Serrat

Ildefons Cerdà en una foto feta a París.

«Cerdà visqué una infantesa i adolescència en un medi rural molt actiu, productiu i avançat.»

XIX de ben segur que no hi havia un pam de terra apta per a ser conreada que no ho fos. En conseqüència, els arbres i els boscos només apareixien al costat d'algun mas i a les muntanyes properes, i encara escadusserament, ja que el carboneig havia fet minvar força la superfície forestal.

El viatger i escriptor Francisco de Zamora, que va passar per la plana de Vic a finals del segle XVIII, ens descriu una terra i una població molt dinàmiques: «*El modo de mantenerse tanta gente en tan poco terreno es que en las villas y lugares, casi todas las gentes de oficio y los demás empleados en fábricas de pelaires. Y estas, además de esto, todavía se emplean en la agricultura, y en cualquier tiempo del año en que haya buena sazón, todos salen al campo y al invierno y en días de lluvias trabajan en sus casas.*»

Una primera conclusió és que Cerdà visqué una infantesa i adolescència en un medi rural molt actiu, productiu i avançat. D'altra part, ni a Centelles ni a Vic no hi havia cap plantació d'arbres al carrer o en una plaça pública. El record del paisatge rural de la plana impregnà per sempre el pensament de Cerdà. Segurament d'aquesta vivència en nasqué la frase: «Cal ruralitzar la ciutat i urbanitzar el camp.»

El 1832, Ildefons Cerdà es trasllada a Barcelona, quan només té setze anys, per començar-hi els estudis d'arquitectura, i al cap de dos anys els abandona i es trasllada a Madrid per estudiar a l'Escola d'Enginyers de Camins, Canals i Ports. Malgrat que només hi visqué dos anys, convé preguntar-nos com era la ciutat de Barcelona entre el 1832 i el 1835. Sabem que, en aquell moment, era una urbs en plena ebullició demogràfica i econòmica. Només cal tenir

Ildefons Cerdà va néixer el 23 de desembre de 1815 al mas Cerdà de Centelles. Va ésser el quart fill de sis germans. El fet de no ser l'hereu va fer que el pare el destinés a la carrera eclesiàstica. Aquesta decisió familiar el va portar a cursar estudis al seminari de Vic. El 1832 s'enfrontà amb el seu pare i es traslladà a la ciutat de Barcelona per estudiar arquitectura a l'Escola de Llotja.

Com era el paisatge de la plana de Vic a principis del segle XIX? Segons els historiadors, era eminentment agrícola, producte d'un important creixement viscut a la centúria anterior. Per tant, a les primeres dècades del segle

Barcelona a mitjan segle XIX. Vista des de l'entrada del port d'Alfred Guesdon, 1856. Font: Cartoteca digital de l'Institut Cartogràfic de Catalunya.

«En aquests primers anys en què Ildefons Cerdà va viure a Barcelona va trobar-se una ciutat on els únics arbres situats entre edificacions eren els de la Rambla, ja que la resta eren passeigs o camins arbrats.»

«De ben segur que Cerdà va conèixer la impressionant presència dels plàtans d'ombra a la Devesa de Girona abans que es plantessin a la Rambla de Barcelona el 1861.»

present que el 1821 tenia 140.000 habitants i que el 1850 ja arribava als 187.000 i era plena d'establiments fabrils, sobretot a la zona del Raval i en el sector del nord-est. Era una ciutat emmurallada, sota el control urbanístic dels militars. En aquell moment els únics espais arbrats dins les muralles eren: la Rambla, en ple procés de transformació, l'Esplanada i el Jardí del General.

El viatger Alexandre de Laborde visità la ciutat a principis del segle XIX i escrigué de la Rambla: «És un llarg passeig que segueix el mur de l'antic recinte sobre el curs d'una riera; d'ací li ve el nom de Rambla (...), molt concorreguda, però mal arreglada, plena de polseguera a l'estiu i de fang a l'hivern. Hom li ha donat una altra forma entre els anys 1798 i 1799; hi han estat obertes sortides, una per a les carrosses i l'altra per als carros; també n'ha estat afermat el terra, i hi han estat plantats nous arbres. Aquest passeig travessa la ciutat i està adornat amb bells edificis.»

Entre la ciutat i la Ciutadella, el capità general Agustín de Lancaster promogué el primer passeig arbrat de la ciutat, que es va inaugurar el 1802 i es coneix com l'Esplanada, i molt a prop es va construir el Jardí del General, acabat el 1812. Fora muralles també hi havia alguns camins arbrats. El més important era el que unia la ciutat amb la vila de Gràcia, que va ser inaugurat el 1827. Al voltant d'aquest eix arbrat, embrió de l'actual passeig de Gràcia, van aparèixer diversos parcs i jardins per a l'esbarjo dels ciutadans. Per tant, en aquests primers anys en què Ildefons Cerdà va viure a Barcelona va trobar-se amb una

ciutat en moviment, en transformació, en creixement... però on els únics arbres situats entre edificacions eren els de la Rambla, ja que la resta eren passeigs o camins arbrats. També cal tenir present que Cerdà visqué l'epidèmia de còlera del 1834 i que podia agafar consciència que la manca d'higiene i de salubritat van fer augmentar notablement la mortalitat.

El 1835, Ildefons Cerdà es traslladà a Madrid per estudiar a l'Escola d'Enginyers de Camins i el 1841 va obtenir-ne el títol. Acabar els estudis d'enginyeria de camins a Madrid va significar formar-se en una escola liberal i racional i, al mateix temps, implicava entrar a formar part d'un cos estatal. L'esperit de geometria que gestà en el seu pas per Madrid també serà un dels trets característics de l'obra de Cerdà. Acabats els estudis, inicià la seva vida professional com a enginyer de l'Estat, realitzant feines a Múrcia, Terol, Tarragona, València, Girona i Barcelona. Com a enginyer va treballar en projectes de carreteres, abastament d'aigües, telègrafs... De totes aquestes ciutats on va viure o treballar, ens detindrem a Madrid i a Girona. La primera perquè hi va viure sis anys i la segona per la proximitat amb Barcelona i l'existència de la Devesa, que en aquell moment ja era la plantació d'arbres més important de Catalunya.

El Madrid de la dècada de 1830 era, si observem el mapa que va aixecar John Crane Downen, una ciutat molt densa. La presència d'arbres només apareix a les avingudes de San Jerónimo, del Prado i de Recoletos, en els camins que envoltaven la ciutat o en sortien, en els jardins del Palau

Nucli urbà i històric de la ciutat de Madrid i els seus voltants a mitjan segle XIX. Dibuixat per John Crane Downen, ens mostra una ciutat molt densa que no té cap carrer arbrat dins el nucli urbà. Font: Instituto Geográfico Nacional – Cartoteca.

«Arreu, els arbres anaven lligats, majoritàriament, als passeigs, els jardins, els parcs o les carreteres. En canvi, la presència d'arbres als carrers era quasi nul·la.»

Reial i de la Caserna d'Artil·leria i en el Jardí Botànic. Per tant, dins de la ciutat no hi havia cap carrer arbrat.

A la Girona del 1840 destaca la presència de la Devesa, la qual ja apareix esmentada a finals del segle XVIII, tot i que estava formada per pollancre i àlbers. Francisco de Zamora ja en parla en el seu dietari: «Fuimos a ver el paseo arbolado que hay a las orillas del Ter.» Pel que fa a la plantació dels plàtans d'ombra, Narcís Motje esmenta en un article que els primers els va fer plantar Francesc de Palmerola (1755-1816), que va ésser general de l'exèrcit napoleònic, alcalde de Perpinyà (1804-1809) i també cap del castell de Sant Ferran de Figueres. En tots aquests espais va promoure la plantació dels plàtans d'ombra, que eren molt comuns a França. Per tant, Ildefons Cerdà de ben segur que va conèixer la impressionant presència dels plàtans d'ombra abans que es plantessin a la Rambla de Barcelona el 1861.

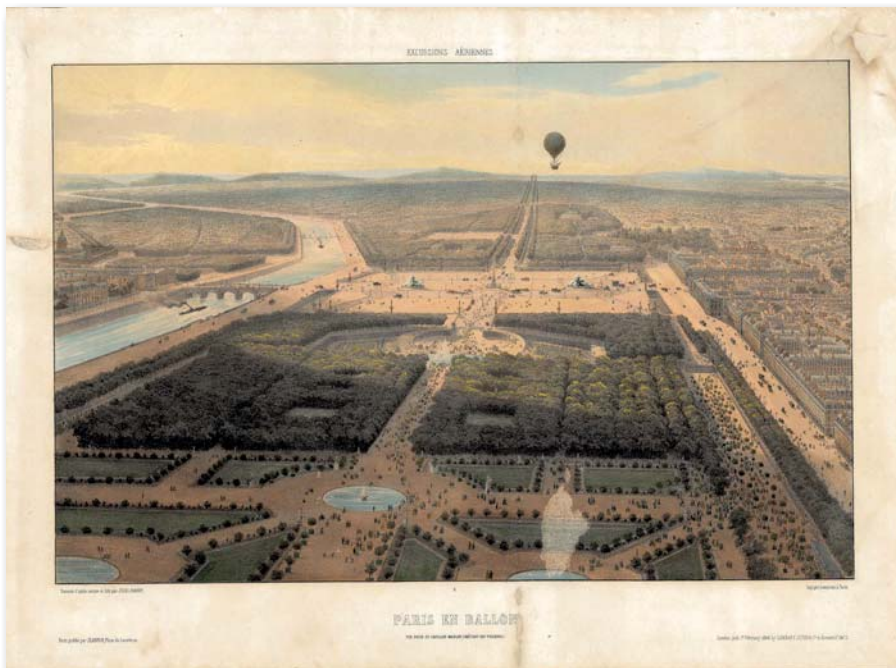
Hi ha altres espais geogràfics que Ildefons Cerdà va visitar i que van ésser importants en l'evolució del seu pensament. En la seva Teoria de la Urbanització explica que el 1844 va visitar Nimes i les terres del sud de França. En aquell viatge descobrí el ferrocarril i aquest fet li fa pensar que les ciutats necessiten incorporar el ferrocarril i les comunicacions en el seu disseny present i futur. Comprovar la inexistència d'estudis sobre aquesta temàtica urbana el va fer decidir a dedicar tot el seu temps i energies a la creació d'una disciplina urbanística. Els contactes que el seu germà Ramon tenia, per raons de feina, amb París i Londres, on va residir algun temps, van permetre a Ildefons ser coneixedor de la realitat europea

i de les característiques d'aquestes dues ciutats a través d'ell i de les visites que hi feu.

El París de les primeres dècades del segle XIX era una ciutat que encara conservava les avingudes de les Tulleries que André Le Nôtre va dissenyar per a Lluís XIV, amb un passeig arbrat central (Grand Allée) i dos de laterals que havien d'enllaçar amb els Champs Elysées. Aquesta connexió no es produí fins al 1724 i aquesta gran avinguda arbrada no fou condicionada per la ciutat fins cent anys més tard amb la construcció de les primeres voreres per a vianants. Rambuteau (1781-1869) prefecte del departament del Sena, va ser el primer a obrir nous carrers al centre de la ciutat i, a la vegada, promogué la plantació d'arbres a les noves avingudes, ja que el seu lema era: «De l'eau, de l'air, de l'ombre» esdevenint el precursor dels grans canvis que posteriorment dirigirà Haussmann.

Londres, al llarg del segle XIX, es convertí en la ciutat més gran del planeta i esdevingué un gran centre industrial i comercial. Només cal tenir present que el 1801 tenia nou-cents mil habitants i el 1851 dos milions quatre-cents mil. En el just moment que creixien nous barris també aparegueren parcs i passeigs arbrats; el principal parc és Hyde Park, dissenyat el 1820. Un dels passeigs més importants és The Mall, que ja era un passeig arbrat al segle XVIII i que al llarg del XIX esdevingué un espai cerimonial, ja que uneix punts clau de la ciutat.

Amb la mort prematura del pare i dels seus dos germans, Ildefons Cerdà es convertí en l'hereu de tot el patrimoni familiar. Aquesta nova situació familiar li permeté renunciar, el 5 de novembre de 1849, al seu càrrec

París a mitjan segle XIX. Titulat *París en globus*. Vista presa des del pavelló Marsan al castell de les Tulleries. Dibuixat per Jules Arnout. Publicat el 1846. Font: Cartoteca digital de l'Institut Cartogràfic de Catalunya.

«Cerdà era coneixedor de la realitat europea i de les característiques de París i Londres.»

«Aquesta realitat atorga molt més valor a la seva proposta de creació del Nou Eixample de Barcelona en el qual Cerdà deixà ben clar que tots els carrers havien d'anar acompanyats de plantacions o alineacions d'arbres.»

Londres a mitjan segle XIX. Dibuix de Jules Arnout de la City de Londres des d'un globus sobre el pont de Blackfriars. Font: Cartoteca digital de l'Institut Cartogràfic de Catalunya.

d'enginyer de l'Estat i dedicar-se a la política i als seus estudis d'urbanisme.

La coneixença directa de les ciutats que hem anat esmentant evidencia que els arbres anaven lligats, majoritàriament, als passeigs, els jardins, els parcs o les carreteres. En canvi, la presència d'arbres als carrers era quasi nul·la. Aquesta realitat atorga molt més valor a la seva proposta de creació del Nou Eixample de Barcelona en el qual

Cerdà deixà ben clar que tots els carrers havien d'anar acompanyats de plantacions o alineacions d'arbres.

Quan avui dia passegem pel passeig de Gràcia i pels carrers adjacents podem retre homenatge a Cerdà, ja que els arbres que ens alegren la vista i que col·laboren a embellir l'espai urbà, a fer-lo més saludable i harmoniós, hi són des de fa tants anys perquè ell ens els va portar en un moment molt reulat en el qual pocs hi pensaven.